

Заезд 6 снежня да 12 гадзін. Месца правядзення — экалагічная гімназія. Даведкі па тэлефоне (8-01634) 59215.

Светлана БЕНЬ.

АЙЧЫНА

№ 2

АСВЕТНИЦКІ ДАДАТАК ДА "НАСТАЎНИЦКАЙ ГАЗЕТЫ"

МЫ — БЕЛАРУСЫ

Калектыву школьнага ансамбля "Вячоркі" з мазырской сярэдняй школы №2 рыхтуецца аднавіць сваё піяністэ. За гэты час юныя артысты выступілі ў Маскве, Гомелі і, вядома, не раз — перад сваімі землякамі. А гэтым летам павялялі ў Германіі. Кожнае выступленне ансамбля прымаюць на "біс". І ўсё таму, што рэпертуар яго — з беларускай нацыянальнай фальклору.

А з'явіўся ансамбль пасля таго, як у школе стаў працаваць этнаграфічны музей. Стварылі яго дзеці пад кіраўніцтвам Волгі Паўлаўны Кудрышчак. Сабраўшы намала цікавых экспанатаў, яны вырашылі, што добрым дапаўненнем ім стане народная песня.

НА ЗДЫМКУ: мы — з "Вячорак".

...Беларусь, Беларусь, ты
ядына маё заліццанне, ты
і вера мая, і надзея мая,
і любоў ты мая, і каханне...!

Язэп Лёсік

ЗАМЕСТ ПРАДМОВЫ

Эпоха патрабавала геніяльных людзей і нарадзіла іх.

Люблю цябе я, Нёман сіні,
Люблю цябе я, Беларусь,
Люблю я слухаць ціхі гоман,
Стаць на беразе ў лоз.

Гэтыя радкі з верша-песні, якую склаў і спяваў Язэп Лёсік і якую не раз выконваў мой бацька Міхась Ігнатавіч Мішчэвіч, з маленства запалі мне ў душу, прывіталі нешта святае, ласкавае, роднае і блізкае, што разумеецца як нацыянальная ідэя, якая з'яўляецца стрыжнявай у спетапосядзе і творчасці Я.Лёсіка і якой самахварна аддаў жыццё вялікі гуманіст і асветнік, навуковец, пісьменнік і Грамадзянін.

Без нацыянальнага вызвалення не можа быць сацыяльнага вызвалення — такі дэзав акадэміка Язэпа Лёсіка.

Люблю глядзець, як месяц свеціць
І ўсё крутом мёртвым сном спіць,
А ён бажыць, дарогу меціць
І ўсё навокал заліццанне!

Мілагучнасць, улюбёнасць, нешта чароўнае ў гэтай песні. Калі зараз ведаеш долю гена-волат Язэпа Лёсіка, якому даводзілася хавацца ад царскіх сатрапаў, не спяць ночам і думаць свае думы аб лёсе беларускага народа і нашай маці-Беларусі, такім выразным і жывым становіцца сэнс гэтых радкоў.

Цяжкі лёс сустрэў Язэпа Лёсіка. Ён аб гэтым ведаў, бо пісаў:

А ты бажыш і сам не знаеш...
У далёкім краі прападзеш...
І цяжа, горка ты заплачэш,
Па калілі снёж не сабарэш...

Нічога нельга дабаўляць да напісанага, так мог творчы творца-прарок, чалавек з жалезнай воляй, шчырым сэрцам і ясным розумам. Ведаў свой лёс, ведаў, што чакае яго адзекі і пакуты, але не пахіснуўся, не зламаўся, бо любіў свой край, любіў свой народ.

Язэп Лёсік вучыў і вучыцца нас свядомы бараніць справу адраджэння, з разуменнем перакананым стаць на грунце сваіх нацыянальных інтарэсаў, а для гэтага трэба добра ведаць сваю гісторыю, сваю культуру, мову, фальклор, літаратуру, побыт і нацыянальны склад жыцця.

Вялікага амагара, асветніка, вучонага і грамадска-палітычнага дзеяча любілі нашы людзі, па яго працах вучыліся жыць і дзейнічаць, бо гэта была жаўцёвая праўда, за якую ён пакутаваў. Восем чаму ён так ненавідзеў і баяўся як царскія жандармы, так і энклавіды. Больш 15 гадоў мучылі яго ў вязніцы і замучылі!

Твой крыж з крыжоў —
Самы крыжаваты
Таму, што шмат разоў
На ім быў ты расцяты.
Але ўсё па парадку.

БЛУКАННЕ ПА ПАКУТАХ

Нарадзіўся Язэп Юр'евіч Лёсік 6 лістапада 1884 года ў вёсцы Мікалаеўшчына Мінскага павета і губерні (зараз

Стаўбіцкага раёна Мінскай вобласці) у сям'і селяніна-рыбака.

Мікалаеўшчына — гэта богам вымраны і аздоблены край. Яна ўзнікла як адно з палітычных прыстанішч вялікага асветніка, князя-каляніста Міколы Чорнага Радзівіла ў XVI стагоддзі, хаця, як сведчаць археолагі, людзі тут жылі больш 20 тысяч гадоў таму назад.

Рос Язэп Лёсік, як і ўсе вясковыя дзеці. З усяй ягонаю творчасці бачна, што ён добра ведаў сваяскае жыццё, лапамаў старыя, сбраваў з суседскімі дзецьмі, хадзіў у школу.

Пасля Мікалаеўшчынскай пачатковай школы ягоныя бацькі аддалі яго вучыцца ў Нясвіжскую настаўніцкую семінарыю, але нечакана, як кажуць, ён "праваліўся". Брат Язэпа Лёсіка Антон у сваім артыкуле "З жыцця Язэпа Лёсіка" адзначае: "Прычынай гэтай неўдачы Язэпа м'ягкова была ў. Здарылася так, што інспектар народных вучылішчаў з

"Понежэ от прывіжнення
зверя, хадзячага ў пустыні, зна-
юць іны свае: птуцы, летаю-
чыя па воздуху, ведаюць гнёзда
своё; рыбы, плаваючыя па мо-
рю і в рэках, чуць іры свае;
пчэлы і тым подобная бор-
няць ульёв сваіх, — тако ж і
люды, гдэ зродзіліся і ускор-
млены сунь по бое, к тому ме-
сту велікую ласку маюць".

Ф. Скарнына.

ПОСТАЦІ БЕЛАРУСІ

ЯЗЭП ЛЁСІК

Мінска на рэвізіі майёй школы ў Койлаўскай воласці ў 1892 годзе зрабіў запис у класным журнале: "Настаўнік не толькі не папраўляе вучняў, калі яны гаварылі па-беларуску, але і сам гаварыў па-беларуску". Гэты запис з дырэктарскіх народных вучылішчаў перадаў у Нясвіжскую семінарыю, якую я скончыў. Дырэктар вельмі абурэўся. Гэтым факту надалі палітычны характар. Раней адносіны дырэктара да мяне як да прыкладнага вучня былі вельмі добрыя.

Пасля прыведзенага факта добрыя адносіны змяніліся на варожыя. Звычайна калі адзін брат вучыўся ў семінары добра, дык і другі мог лёгка атрымаць экзамены. Так было і з Язэпам, каб не выйшла адзначанага адарэння са мною. Язэпа на экзамене "арэзалі".

Гэты інцыдент паклаў немажлівасць Язэпу вучыцца ў Нясвіжскай семінары. Трэба было думаць аб выбары іншай навукальнай установы.

У 1898 годзе Язэп паступіў ў Маладзечанскую семінарыю. Але ў Язэпа быў круты характар, ён не мог змірыцца са адзекімі начальства, выказаў свае думкі проста і адкрыта, гаварыў тое, што думаў. Восем чаму ён быў непажаданым вучнем і быў выключаны з семінары і другога класа без права паступлення ў іншы настаўніцкі семінары. Жаль і смутак ахапіў усю сям'ю. Што рабіць? Як паступіць? Аб сваім горы бацькі напісалі Антону. "Я напісаў, каб Язэп прыехаў да мяне ў Ноўгарад-Северск вучыцца ў Гарадскім вучылішчы. Паступіў Язэп у апошні клас і ў 1902 годзе скончыў яго". У дадатак да ўсяго ён бліскача аддаў экстернам экзамен на поўны курс гімназіі ў гэтым жа годзе і атрымаў пасведчанне на права быць настаўнікам на роднай вучылішчы.

Язэпа Юр'евіча накіравалі выкладаць рускую мову ў Бабруйскую сельскагаспадарчую школу. Але і там ён працаваў толькі адзін год. Відаль, цяжка было яму абысці з бюракратычным начальствам. А магчыма,

была іншая прычына. Аб гэтым гісторыя маўчыць. Вядома толькі, што ў 1903 годзе Язэп Лёсік вярнуўся ў Ноўгарад-Северск, што на Чарнігавшчыне, да брата Антона, дзе з яго дапамогай уладкаваўся на працу ў шко-
ле мейсцячка Грамадзя, дзе большая частка на-
селянінства гаварыла па-беларуску.

Тут, у Грамадцы, Язэп Юр'евіч і пачаў сваю рэвалюцыйную дзейнасць, карыстаючыся вялікім аўтарытэтам і павагаю ў жыха-
роў гэтага мейсцячка.

Набліжаўся 1905 год. Палітычнымі і рэ-
валюцыйнымі падзеямі цікавіліся тады ўсе,
ад маладо да старога.

У мейсцячковай школе, дзе працаваў Язэп Юр'евіч, заўсёды было многалюдна, кожны хацеў паслухаць палітычнага прамоўцу-на-
стаўніка. Як вядома, настаўніцтва (асабліва на вёсцы) было галоўным трыбунам прапа-
ганды рэвалюцыйных ідэй, але настаўніцтва не было ў той час аб'яднана арганізацыйна. Адна са спроб аб'яднаць настаўніцтва для рэвалюцыйнай справы была зроблена ў вёс-
цы Мікалаеўшчына вясною 1906 года. Тут за-
вакоў мясцовага настаўніка Антона Сянь-
кевіча аб'ядналіся ягоныя сабры-аднадумцы
Я.Колас, І.Мішкевіч, А.Райскі, Н.Янкоўскі,
А.Аляхкевіч ды іншыя. Яны ўтварылі каму-
ну, пачалі складаць прамовы, друкаваць і
рассяляць іх самаўражым чынам. Пракла-
мацы накіроўваліся супраць трох кітэ: ца-
ра, землеўласнікаў і царквы.

Мы ведаем, чым скончыўся гэты мясцо-
вага настаўніцтва ў Мікалаеўшчыне: больш-
шасць настаўнікаў трапілі ў турму, іншыя
ўцяклі за граніцу. Арыштаваны быў і Язэп
Юр'евіч. Гэта адбылося ў 1905 годзе. Яго
арышт абурэў жыхароў Грамадцы, якія ханелі
сілаю вызваліць Я.Лёсіка з турмы. Прышло-
ся Антону Юр'евічу пераканаць іх у да-
рэжных намаганнях.

Калі вестка аб арышце Язэпа Лёсіка да-
сягнула вёскі Мікалаеўшчыны, калі родныя і
блізкія даведзіліся, што яго пасадзілі ў турму,
гэта зрабіла не меншае ўражанне, чым грэ-
моты з неба. Як жа так? За што па-
садалі? Ён жа нічога ніколі чужога не браў,
нічога не крыўдзіў! Асабліва перажывала
маці.

Такой ганьбы яна вытрымаць не магла і
неўзабаве памерла.

У 1906 годзе Язэпа Лёсіка перавезлі на
суд у горад Старадуб на Чарнігавшчыне. Тут
яму ўдалося збегчы з турмы. Спачатку ён
хаваўся ў Мікалаеўшчыне. Хаваўся Язэп
Лёсік і ў Пецярбургу, і ў свайго брата на
станцыі Красоўска каля Лутанска.

"Язэп, — піша Антон Юр'евіч Лёсік у
1908 г., — у Красоўскі прыехаў да мяне, бо
хаваўся далей было цяжка. Зразумела, што
ў Ноўгарад-Северску яго хутка арыштавалі і
зноў перавезлі ў Старадуб на суд. Цяпер суд
вынес значна цяжэйшае пакаранне за тое,
якое магло б быць у 1906 г. Цяпер Язэпа
прысудзілі да бестэрміновага высылання ў
Сібір, дзе ён жыве да канца царскага са-
малюдства да 1917 года".

15 сакавіка 1908 г. абвешчаны прысуд
уваходзіць у законную моц. Бестэрміновая
высылка ў Сібір са страчана правам на на-
бывацтва, наследаванне, страта грамадзянскіх
праваў і магчымасці знаходзіцца на дзяр-
жаўнай, саслужнай, земскай гаспадарскай ці
грамадзянскай службе. Але самае галоўнае
— страта праваў настаўніцтва.

4 мая 1908 г. у Старадубскай турме зніты
дакладна запісаны аркуш за №91. 19 мая 1908
г. турэмным фатографам робяцца здымкі ў
анфас, профіль і поўны рост.

А вось копія рашэння Кіеўскай Судовай
Палаты па Крымінальнаму Дэпартаменту,
якое было прынята на закрытым судовым
(Працяг на 5-й стар.)

Лявон ГМЫРАК (Мечыслаў Бабровіч)

СВАЙГО НЕ ЧУРАЙЦЕСЯ, ЧУЖОМУ НАВУЧАЙЦЕСЯ

"Чужому навучайцесь, свайго не чурайцесь", — гэтыя словы вялікага ўкраінскага паэта Шаўчэнка заўсёды трэба памятаць і ніколі нельга забываць нам — беларусам. Нашы ворагі ўсімі годнымі, а яшчэ часцей нягоднымі спосабамі стараюцца давесці нас да таго, каб такі мы свайго адчураліся, забыліся, хто мы такія, перасталі быць беларусамі і перарабіліся на расейцаў ці палякаў. Іхняя работа даўно ўжо вядзецца — дужы надта нашы ворагі, — у кабальнай, эканамічнай і ўсякай іншай залежнасці ад іх знаходзіцца наш народ. Не дзіва, што і шмат такіх яны патрапілі нам пашкодзіць. Не ўдалося ім, праўда, дабіцца таго, каб увесць народ перастаў гаварыць роднай мовай, сваіх абывацляў усіх адрокся; але ўдалося задурыць народу галаву так, што народ наш стаў думаць, быццам яго мова і звычай нейкія "простыя", і кожны бязмала беларус, якому ўдалося дабіцца трохі лепшых варунаў жыцця, ухажіць трохі асветы, ужо становіцца саўсем чужым народу, з якога выйшаў, і, глядзячы па веры, лічыў сябе ці расейцам, ці палякам.

Калі пачалося беларускае адраджэнне, калі з'явіліся людзі, глыбока адчуваючы сваю кроўную сувязь з беларускім народам, людзі, хо-
чучы пшчыра працаваць для яго лепшай долі, то ім стала ясна, што свайго чурацца нельга, бо, толькі стоячы на сваёй нацыянальнай аснове, народ можа нармальна развівацца і рабіць свой уклад у агульналюд-
скую культуру. Але побач з гэтым гаварылася, што і "чужому на-
вучацца" трэба. Спору ў нас наконіт гэтага не было — гэта праўда
элементарная і ўсім прызнаная. Словы "свайго не чурайцесь, чужо-
му навучайцесь" пішуцца як эпіграф на беларускіх кніжках, і гэта думка
праводзіцца ў іх у газетках.

Мы добра ведаем, што ўсе нацыі знаходзяцца ў цеснай залежнасці адна ад другой і што супольныя ў іх інтарэсы не толькі эканамічныя ды палітычныя, але таксама і культурныя. А нават на грунце культур-
ным яны найкрасцей звязаны адны з другімі. Нядаўна, у №34 "Нашай
німы", ятамось Юры Вератчак у артыкуле "Ці ёсць расейская і
польская культура", разгледзеўшы гэту справу, ясна паказаў, што
ёсць цяпер агульналюдская культура, у якую ўсе культурныя нацыі

палажылі сваю долю працы і з якой усе карыстаюцца. Англіец Стэ-
фансон выдумаў чыгунку, амерыканец Фултон — параход, немец
Гутэнберг — друк, а карыстаюцца з гэтага не толькі аднапалемцы
гэтых вялікіх людзей, а ўсё чалавецтва. Вучоныя, мысліцелі ўсіх краёў
і народаў: французам, немцам, англічанам, італьянцам, расейцам, палякам
— тое ці другое выдумлівалі, такую або іншую навучную тэорыю
ўстанаўлівалі, а карысць з гэтага для ўсіх выйшла.

Вялікія пісьменнікі і паэты: Шэкспір, Байран, Шылер, Гейнэ, Гю-
го, Дастаеўскі, Талстой і іншыя; малары штурк-майстры: Рафаэль,
Міхель Анжэлі, Рубенс, Вандэйк; музыкі: Моцарт, Бетховен, Шапэн і
інш. таксама невядомай сілай удараюць па сэрцах усіх культурных
людзей, да якой бы яны нацыі ні належалі. Той народ, які гэтай
праўды, што і чужому навучацца трэба, не разумее ці не хоча разу-
мець, праз гэта асуджае сябе на культурны застоў, таксама як той
народ, які чураецца свайго, асуджае сябе на пагібель. Адным словам,
са скарбаў агульналюдскай культуры павінны мы карыстацца, але
разам з тым павінны мы і самі жыць сваім культурным жыццём, каб
магчы даць і сваю долю ў скарбніцу агульналюдскай культуры, а даць
тады толькі зможам, калі будзем стаяць на сваёй нацыянальнай ан-
саве, калі свайго не будзем чурацца.

Праўда, ад таго часу, калі вышэйшыя станы ў нас адракліся ад
свайго народу, ад роднай мовы і звычай, калі ўсе "выйшаўшыя
ў людзі" пераходзілі да чужых і для іх працавалі, а прайшло з той пары
ўжо не мала часу, — беларушчына затрымалася на мёртвай точцы, не
развівалася далей, а праз гэта наша нацыянальнае багацце пакуль
што не надта вялікае.

Тым болей і энергічнай павінны мы працаваць, каб дагнаць другіх,
каб папоўніць усе недахваты шматвяковага застою, каб як найхутчэй
паўнапраўнымі сябрамі ўвайсці ў агульналюдскую сям'ю. Увайсці ж
мы туды зможам толькі як беларусы, толькі цвёрда стоячы на грунце
нацыянальнай асобнасці.

1913 г.

(Працяг.
Пачатак на 3-й стар.)

пасаджэнні па справе Я. Лёска, абвінавачваемага па 1 і 2 п. 129 артыкула Уголовнага Укладання, прынятае 18 лютага 1908 года.

Копія прысуду, што знойдзена ў Іркуцкіх архівах Алесем Жытніным і Юрасем Гарбінскім, адзіны дакумент у гэтай справе, бо самой справы не захавалася. Таму мы прыводзім не поўнацэнна.

"Решением Особого Присутствия Киевской Судебной Палаты крестьянин Минского уезда, Новосерженской волости, села Никольского Иосифа Георгиевича Лосик, 21 год, признан виновным в том, что в декабре месяце 1905 г. в местечке Гремич, Новгород-Северского уезда, на одном из устраиваемых им, как народным учителем, воскресных чтений, публично произносил речи, возбуждающие к учению бунтовщического дзвоника к неспровержению существующего в государстве общественного строя, утверждал, что следует, чтобы в России была республика, и тогда всё будет хорошо и все будут равны, что пусть весной крестьяне возьмут колья в руки и начнут пахать помещичьи земли, если же придет казаки, то их нужно бить дубинами, а затем прочитал присущую составленным им от имени сельского общества приговор о созыве учредительного собрания, наделении земель лишь тех, кто в состоянии обрабатывать её собственным трудом, учреждения земских начальников и полиции и назначения по выборам всех должностных и в том, что 19 декабря 1905 года там же в местечке Гремич, в целях распространения суждений, возбуждающих к неспровержению существующего в государстве общественного строя, публично на сельском сходке прочитал упомянутый выше приговор от имени сельского общества.

... Особое присутствие судебной Палаты определило: на основании 1 и 2 п. 1 ч. 129, 27 и 62 ст. Уголов. Улож. крестьянина села Никольского, Минского уезда Иосифа Георгиевича Лосика, 21 года, сослать на поселение в местность, для того предначиненную, с правомочием и последствиями, указанными в 23, 25, 28—31, 34 и 35 ст. Уголовного Уложения."

Дзе ў арміяцкіх вагонах, на баржах або пешкі дабралася амаль месяц партыя ссыльнапаселенцаў да месца новага жыхарства ў вёсцы Кірэнка павята Іркуцкай губерні. Восем асіпавых жыхароў пасяліліся ў Язэп Лёска ў лесе да газеты "Наша Ніва".

"Калі гораду Кірэнка прытулілася амаль не сотня палітычных ссыльных. Шукаючы работы, вышліся яны сюды з усіх куткоў Кірэнка павяты, дзе і пасяліліся ў ваколіцах, у вёсках, бо ў горадзе жыць забаранілі. Невялікі гэты горад, але мае даве прыстані, дзе кожны спадзяваўся палёзны заробіць на кавалек хлеба.

І сапраўды, таму, хто ведаў якое майстэрства, пашываў абыякавыя абыякавыя, але гэтых надта мала, рэшт, павялічаныя лароты, стрэласы-ляды з звар'яцелым металам. Калі дзе трапілі, ідуць за хлеб у парабкі, агаджаюцца на ўсюкую работу, абы не памерці з голаду. Ёсць многа гэтыхіх, што не маюць у ва што абуцца, ані апраўціцца. На дварэ сбірская сцюжа, а тут не дава спаткаць на вуліцы "палітыка" ў адным кулёчку. Тутэйшы народ ніколі не бачыў гэтакіх адзвернікаў і вельмі дзіўніцца, што які тры-валы расейскі чалавек".

... І бёсцы людзі бясконца, гінуць марна, як мукі ўваснен. Той заняўжае ад холаду і голаду ды памро, а той не вытрымае ды сам сабе звядзе са свету.

... Бошня згінуць у вочы заўтраму, бо яно, як заўкавал, стаіць, высклінуць зубы...

Да гэтага яшчэ прылучаецца нудна па роднай старане. Сэрца заходзіцца ад жалю, калі можа ніколі не даведзешся хадыць па родных сцежках, ніколі не пацуюць тых мілых песняў, якія сам спяваў з маленства...

З чым можна параўнаць любоў пакутніка Язэпа Лёска да радзімы, да свайго народа, блізка і знаёмых?

Ні з чым! Хіба толькі з пананезам Англіскага. Калі творца апыняцца ў выгнанні, ды яшчэ ў такім рангу, крый і боль думны павялічваецца ў тысячы разоў!

Кепска жылося Язэпу Лёска ў Сібіры, ад недадання і пераходам набываў ён хваробу лёгкіх і страўніка. Язэп Юр'евіч у Сібіры займаўся самадукацтвам, не перываў сувязі з Беларуссю. Жыццё крешку палепшылася, калі Язэпа Юр'евіча перавялі ў бязамельнае сяліства Мартынаўскай воласці і чэрвеня 1914 года.

У Сібіры ў высылку Мельнічана група беларусаў жыла дружна, вышліся беларускія газеты і кнігі, даваліся заробкам, дыпалялі адны аднаму як маглі. Нават ладзілі вечарыны. Аб адной з іх (жанец 1912 года) Язэп Лёска да інфармацыю ў "Нашу Ніву". Гэта заметка — пачатак літаратурна-публіцыстычнай дзейнасці чарадзёра слова Язэпа Юр'евіча.

У сакавіку 1917 года Язэп Лёска вяртацца на Радзіму. Пачынаецца новая ваягата, геранія і не менш трагічная старонка ягонага жыцця.

Па прыезду ў Мінск Язэп Лёска цалкам займаецца палітычнай справай. Ён уступіў у рады Беларускай сацыялістычнай грамады. Як вядома, БСГ (нацыянальная партыя) ўзнікла ў 1902 годзе. Яна вытокаў не ставіла браты Луцкевічы, Карусь Катанец, Іваноўскі, Лявонскі, Пётка ды іншым беларускім сявцім.

У 1917 годзе БСГ налічвала ўжо 5 тысяч сяброў партыі. Новым лідарам ён становіцца В.Адамовіч, П.Бадунова, Шкапа Гарны, І.Варона, Аляксей Гарун, А.Смоляк, Б.Тарашкевіч і іншыя. У праграме партыі на першыя месяцы вылучаліся наступныя задачы: знішчэнне самадзяржаў, устанавленне федэратыўнай дэмакратычнай рэспублікі са свабодным вызначэннем народаў, абласная аўтаномія для Беларусі а сёйкам, утварэнне абласных зямельных фондаў з казінных, удзельных, прыватнаўласніцкіх, паркоўных і манастырскіх зямель. Выбарніцтва чыноўнікаў, прагрэсіўны падатак, ураўняльнае землекрастанне.

У сакавіку 1917 года ў Мінску адбыўся в'езд беларускіх нацыянальных ар-

ганізацый, на якім быў абраны Беларускі нацыянальны камітэт, які прад'явіў Часоваму Ураду Расіі патрабаванне аб аўтаноміі Беларусі.

28 мая 1917 года Беларускі нацыянальны камітэт (БНК) пачаў выдаваць газету "Вольная Беларусь", рэдактарам якой прызначылі Язэпа Лёска.

Газета аб'ядноўвала вакол сябе ўсе слаі насельніцтва.

У ліпені 1917 года БНК склікала другі в'езд БСГ, на якім абралі Цэнтральную раду над усімі мясцовымі радамі.

Усебеларускі в'езд салдатаў-беларусаў патрабавалі, каб беларускія салдаты арганізаваліся ў свае нацыянальныя алуцені і вайсковыя аб'яднанні.

Газета "Вольная Беларусь" выходзіла 2 разы на тыдзень на 8-мі старонках. Тут змяшчаліся самыя разнастайныя матэрыялы, пачынаючы з рэкламных аб'яў, паведамленняў мясцовых і цэнтральных улад і да сусветных падзей і літаратурных твораў (варочы, тут былі апублікаваны амаль усе літаратурныя творы Я.Лёска).

Але галоўным матэрыялам газеты была нацыянальная ідэя, ідэя адраджэння беларускай дзяржавы, мовы і культуры.

У кожным нумары вышпавяняліся ідэі азнаходзілі сваё ўвасобленне ў артыкулах Я.Лёска і яго палітыкаў.

У "Вольнай Беларусі" (№ 14 ад 17 жніўня 1917 года) быў надрукаваны Статут Цэнтральнай рады беларускіх арганізацый — арганізацыі сапраўднай дэмакратыі, якой бы павучацца нашым палітычным дзеячам.

9 ліпеня аднавіў сваю дзейнасць настаяўніцка хатура. Сабрам гэтага хатурусу мог быць кожны настаўнік, калі жадаў адраджэння беларускай справы і пачаўша роднай мовы ў школе.

У "Вольнай Беларусі" (№ 14 ад 17 жніўня) надрукаваны артыкул Я.Лёска "Што рабіць?" Гэта была праграма перапатчковых задач у справе адраджэння нацыянальнай ідэі: дабівацца нацыянальнай аўтаноміі, арганізаваць самакіраванне, арганізацыя нацыянальнай школы, выдзяленне справаў на беларускай мове, рэзаванне да Усерасійскага устаноўчага сходу.

Паступова раскрываўся механізм нацыянальнага адраджэння, у якім прымаў ачкун Я.Лёска.

Але грывінуў кастрычніцкі пераварот, ідэя якога не была прынята Язэпам Юр'евічам. Ён верным застаўся ідэям БСГ. Не прызнавалі большавіцкага перавароту і Цэнтральная рада ўсіх беларускіх арганізацый і партыі, Цэнтральная беларуская вайсковая рада, Беларуская народная партыя сацыялістаў, якія выдалі маніфест "Грамата да беларускага народа", у якім гаварылася: "У гэтым дні нам належыць паказаць сапраўды, што алуцацца пакутай беларуская рэвалюцыйная дэмакратыя не дапусціць, каб акор бязладу загубіў нашу святую нацыянальную справу абароны вольнасцей і правоў беларускага народа".

Для вырашэння нацыянальнага пытання быў склікан Усебеларускі в'езд.

Гэта быў вельмі прадстаўнічы. Тут прысутнічала 1867 дэлегатаў літаральна ад усіх палітычных гільняў і ўсіх куткоў Беларусі. В'езд павінен быў абраць Выканаўчы камітэт — законны беларускі урад! 17 снежня паўнамоцны дэмакратычны Беларускі в'езд быў большавікамі разгнаным. Па віне большавікоў з гэтага часу Беларусь перывае а Расію, якой лёс беларускага народа быў абьякаваным, бо руская інтэлігенцыя лічыла наш край чыста рускім.

Пасля акупацыі Беларусі нямецкімі войскамі (люты 1918 г.) быў утворан Выканаўчы камітэт, які ад імя Усебеларускага в'езда абвясціў аб стварэнні новага ўрада — нацыянальнага сакратарыята Беларусі, у якім Язэп Лёска быў зацверджаным рэдактарам "Вольнай Беларусі". Народны сакратарыят аб'яўляе сябе вышэйшай уладай краіны да склікання Усебеларускага збору.

Народны сакратарыят даручыў генералу Кандратонічу фарміраваць беларускую войска. У вайсковай камісіі быў і Аляксей Гарун. Язэп Лёска ўмываў у сваёй газеце гэтую з'яву.

9 сакавіка 1918 года Выканаўчы камітэт звярнуўся з граматай да народаў Беларусі, дзе гаворыцца, што Беларусь абвясціцца нацыянальнай Рэспублікай. Уся заканадаўчая ўлада належыць Устаноўчаму збору Беларусі, выбранаму на аснове роўнага, агульнага і прамого, патамснага выбарчага права. Выканаўчая і адміністрацыйная ўлада ў БНР належыць народнаму сакратарыату Беларусі, які называецца Радэю в'езда і перад ёю трывае адкат. Тут абвясціцца ўсе дэмакратычныя свабоды, змяня аддзяцца тым, хто сам на ёй працуе. Сабрам БНР становіцца і Язэп Лёска.

18 сакавіка 1918 года Выканаўчы камітэт Беларускага в'езда арганізаваў у Радэ БНР, а 25 сакавіка прымаеца Другая Статутная Грамата, дзе сказана: "Ад гэтага часу Беларускай Народнай Рэспубліка абвясціцца незалежнай і вольнай дзяржавай...".

Так утварылася незалежная Беларусь, у склад якой увайшоў акой увайшоў Я.Лёска. 9 ліпеня 1918 года Язэп Юр'евіч становіцца прэзідэнтам Радэ БНР.

У красавіку 1918 года народны сакратарыят па прапанове Я.Лёска прыняў пастанову аб абвясціцці беларускай мовы дзяржаўнай мовай. У гэтым жа месцы Язэп Юр'евіч адкрыў пры штабе БНР курсы беларусазнаўства.

Пакінула Мінск БНР 10 снежня 1918 года, а зноў вярнулася пасля таго, як ён быў захоплены палкамі, 8 жніўня 1919 года.

Радэ Беларускай Народнай Рэспублікі Язэп Лёска ўзначальваў калі года.

У сярэдзіне 1919 года ён перывае партфэль Пятру Кроцэўскаму, а сам стаў рэдактарам штодзёнай газеты "Беларусь", дэвізам якой, як і газеты "Вольная Беларусь", было фарміраванне беларускай ідэалогіі і культуры для народа, наглядачы на яго партыйныя погляды.

Пасля адступлення палкаў сабрый ўрада БНР разляцеліся хто куды.

У 1925 годзе на Беларускай палітычнай нарадзе БНР, на якой было прынята развіццё спыніць барацьбу супраць Саветскай ўлады, БССР прызнавалася адзіным цэнтрам адраджэння. БНР — распускалася.

Шмат хто з БНР вярнуўся на Радзіму, каб прыняць сваю смерць на Галіфе, іншым засталася за мяжой.

Язэп Лёска цалкам адшоў ад палітычнай работы і поўнацэнна паўваўся ў навукова-педагагічную працу. Ён прафесар мовазнаўства ў Беларускай універсітэце, аўтар дзесяці кніжак па беларускай мове, сабра Інбелкульту, акадэмік АН БССР. Па яго дапаможніках вучылася цэлае пакаленне студэнтаў і вучняў, на яго лекцыі чыжы было трапіць, таму што аўдыторыі былі заўжды перапоўнены. Ён мог гаварыць і разумець маладога і старога, студэнта і прафесара. Душэўнасць і гуманізм, прастата і даступнасць — характэрныя для гэтага чалавека.

ЭЛІКСІР ДУХОУНАГА ЯДНАННЯ

Як вядома, Язэп Лёска працаваў у рэнаставічных гільях беларускай культуры, але перавагу аддаў менавіта вывучэнню і развіццю беларускай мовы. І гэта невядакова. Мова, годна Язэпу Лёска, ёсць магутнейшы сродак духоўнага аднаўлення нацыі, вывучэнне дзяржаўнай свядомасці народа. Мова становіць усе: нашу палітыку, эканоміку, наш грамадскі лад жыцця. Для ста-

ПОСТАЦІ БЕЛАРУСІ

ЯЗЭП ЛЁСІК

наўлення, уласнаўлення і далейшага развіцця мовы Язэп Лёска ахвараваў сваім мастацкім літаратурным талентам.

На працягу 20-х гадоў на беларускай мове ён выдзены наступныя дапаможнікі: "Практычная граматыка", Мн., 1924 г., "Беларуская мова. Правапіс", Мн., 1924 г., "Граматыка беларускай мовы. Фанетыка", Мн., 1926 г., "Граматыка беларускай мовы. Марфалогія", Мн., 1927 г., "Сінтаксіс беларускай мовы", Мн., 1928 г., "Школьная граматыка беларускай мовы", Мн., 1929 г. і інш.

Гэтым граматыкі перавыдаваліся шмат разоў, многія іхныя выданні. Спрыклі дзейнасці Я.Лёска як мовазнаўцы багата беларуская культура, ягоная працавітасць, глыбокае веданне сваёй справы, а таксама спадчына ацаліх мовазнаўцаў, як, напрыклад, Я.Ф.Карскага, капітальна трохтомная праца якога "Беларусь" лічыцца нацыянальнай энцыклапедыяй.

Што датычыцца значэння беларускай мовы ў жыцці нашага народа, то аб гэтым шмат было напісана Я.Лёсікам у газеце "Вольная Беларусь".

Язэп Лёска адразу ж зазначае, ставячы пытанне: "Чаму ў іншых народаў адна мова ў паню і работніцка, а ў нашым краі дзве мовы: нібы панская і простая сялянская? Ён адказвае, што некалі, калі мы былі магутнай дзяржавай (імяцца на ўвазе Польшча і княства і Валіка княства Літоўска), у нас таксама была адна мова, на якой размаўлялі ўсе. Калі ж мы страцілі сваю незалежнасць і апынуліся пад чужым панаваннем: спярша пад Польшчу, а потым пад маскоўска ўладу, перажылі горкую долю азеку і неадоржата гвалту. Калі б не гэты гвалт і азеку, наш народ меў бы самую багату культуру ў свеце".

"Беларускі народ, што і цяпер вызначае сваёю, як кажуць, патымніцкаю аднаснасцю да культуры, сваім розумам і далікатнасцю, — гэты народ цпер цёныма, зашугораным, бедным. Німа яму прастору, каб выявілася яго прыродная аднатнасць і здольнасць, яго зямля родзіць не яму, як не яму служба і адбыткі сучаснай культуры,

выпівачым з яго ўласнага тунту ўсе сокі жыццучы і за гэтага амаль што нічога не вяртаюцца".

Што за прычына гэтаму? У першую чаргу — геаграфічнае становішча нашага краю — тым раздзіражым, дзе пастаянна адбываліся ваяныя спрэчкі суседніх народаў. У выніку — беларускі народ страціў адпору слі і мусці стаць "чужым дзія" іншых культур.

Усё агубіў наш беларускі народ на доўгім і цяжкім гістарычным шляху: палітычную незалежнасць і эканамічную дастаткі, сваё права і асцету, свае законы і суд, сваю школу і інтэлігенцыю ў барацьбе за сваю індывідуальную незалежнасць. Ён зрабіўся нацыяй без прозвішча.

"І толькі адзіна застаўся яму, гэтаму народу-пакутніку скарб ад далёкіх продкаў. Гэта родная мова — і роднае пісьменства... Як сыхал яго асобнасці нацыянальнай і як пачатак самавядомасці, як памятка ад прамінулага і надзея на будучыню".

Наш народ жму хоць на роднай, але не на сваёй зямлі. На Беларусь Польшча і Масквы глядзелі як на свой уласны народ і ўсімі сіламі намагаліся загубіць усіх людзей, што Беларусі няма, а ёсць толькі Польшча і Расія. Так рабіла Польшча, калі Беларусь была пад яе ўладаю, і палыкі казалі, што Беларусі няма, а ёсць толькі польскія паванічныя зямлі (кросы), дзе людзі гавораць папсаваную маскоўскім уплывам польскаю

не пануем?" Язэп Лёска вылучыў і адачы адраджэння, якія мы сёння павінны ведаць і выконваць. "Асета павіна быць беларускай, бо толькі ў сваёй хадзе свая воля і прадла". На сваёй мове павіна быць і навука, мова, і дапамога нам лягчэй і хутчэй пераніць навуку і асету... родная мова — гэта душа народа, яго скарб — бацьчы і адроба. Толькі праз асету ў роднай мове мы дойдзем да лепшай долі, толькі яна выведзе нас з цемры на шлях волі, братэрства і светлага, разузнага жыцця".

"...Жыў наш народ і жыць ён хоча, і жыць ён можа, і жыць ён будзе". Наша мова "служыць нам неўміручай надзеяй на будучыя росквіт, а цяпер нмсе народу свет свядомасці нацыянальнай, палітычнай і грамадскай".

Такім чынам, Язэп Лёска адшукаў тое азяно ў ланцугу жыцця нашага народа, ухваліўшыся за якое можна і трэба будавалі сёння нашу незалежную Беларусь. Гэтым азяном і з'яўляецца наша млагучная, напеўная і багатая беларуская мова — эліксір усяго нацыянальнага.

"НАЦЫЯ ЗНІШЧЭННЯ НЕ ПАДЛЯГАЕ"

Як мы ўжо зазначалі, нацыянальнай ідэя ў светаложыдзе Я.Лёска з'яўляецца асноўным матэрыялам. Яе вырашэнню ён прысвядзіў усю сваю творчасць.

Асноўны лозунг яго нацыянальнай ідэі — "Без нацыянальнага вызвалення не можа быць сацыяльнага вызвалення".

І сапраўды, спасылочыся на Камуністычны Маніфест К.Маркса і Ф.Энгельса, дзе гаворыцца, што эканамічнае развіццё сцірае нацыянальныя супярэчнасці, некаторыя даследчыкі нацыянальнага пытання робяць няправільныя вывады, што эканамічнае жыццё пры сацыялізме знішчыць нацыі і будзе ўвесь свет бязнацыянальным, а адзінай інтэрнацыянальнай культурай і мовай.

"Безнацыянальнае жыццё, якая не павіна быць ні расійскай, ні беларускай, ні польскай, а толькі чыстай культурай, ёсць бяссэнсца. Інтэрнацыянальнае ідэі акрамя вышэйшых стай блізкай рабачай ідэі толькі тады, калі яны дапавянаны да мовы, на якой рабачы гаворыцца, і да тых канкрэтных умоў, у якіх рабачы жыць; рабачы не можа абы-ак ставіцца ў справе палажэння і развіцця свайой нацыянальнай культуры, да сусветнага рабачага руху".

"Трэба цвёрда зазначыць, што нацыя, знадворным вывучэннем якой з'яўляецца мова, культура, мастацтва і т.д., нязменна развіваецца і знішчэнню не падлягае".

Нацыя можа згінуць, адмерці, можа амяніцца, але не можа аліцца з ішчэй нацыяй, нават пераніўшы чужую культуру.

Робячы спасылкі на Каўцкага і Бебеля, Я.Лёска зазначае, што існуючы нацыі падзяляюцца і пануючы, павяж іх ідзе азнаванне, акое ніколі не застаюцца, аж да поўнай перамоі.

І той, хто гэтага не разуе, павінен араумець, і што робіць усялякія пераходны на гэтым шляху нацыянальнага вызвалення, павінен ведаць, што ён рабачуі, гвалтунік прагросу, амаінае эканамічнаму, палітычнаму і інтэлектуальнаму развіццю. Нацыянальнае незалежнасць немагчыма без дзяржаўнай незалежнасці. Дзяржаўная незалежнасць дзе магчыма развіццю нацыянальнай і агульначалавечай культуры. Не кампаліты, а пэўныя народы з'яўляюцца творцамі культуры.

У барацьбе прыгнечанай нацыі з нацыяй пакутаючай усё насельніцтва першай выступілі адзіным фронтам, бо пакутаюча нацыя аднолькава грабіць людзей падпарадкаванай нацыі, як пакутаючы, так і рабачы люд.

Беларусь пры Рэчы Паспалтай і Расейскай Імперыі была калоніяй. Пры далучэнні Беларусі да Расіі пакутаючы клас і інтэлігенцыя былі спалінізаваны. Беларускі народ застаўся верным сваёй нацыянальнай справе, але ён быў цёмным і забыты народ. Задача царскага ўрада заключалася ў тым, каб абмасаціць беларускі край, дзеля чаго сюды ён кінуў сваіх чыноўнікаў, паню, настаяўніка і армію, якія і пачалі самую брудную справу. Але чарым добра ведаў, што гэтых сіх недастаткова для русіфікацыі краю. Ён рыктуе русіфікацую інтэлігенцыю, забараняе беларускую мову, выдзіна на ёй кнігі. Пабудаваным царызмам школы-казенкі атручалі розум дзецім, калечылі інтэлектуальна іх і стваралі фанатных абрусцеліў. Народ стагнаў, народ плакаў, але яму ніхто не мог дапамагчы. А хто дапаможа, каб ўласная нацыянальная інтэлігенцыя амаль поўнацэнна адраділа яму.

Беларуская ідэя і адраджэнне ўзняюцца яшчэ ў 20-я гады XIX стагоддзя пры Віленскім універсітэце. Але гэта была толькі ідэя, і не больш.

Новая хваля адраджэння з'яўляецца ў канцы XIX — пачатку XX стагоддзя ў народніцкіх руху і ў такіх азянах "нашаніцкі перыяд", які аформіўся з утварэннем Беларускай Сацыялістычнай Грамады (1902г.) У сваёй нацыянальнай ідэі БСГ ставіла пытанне нацыянальнай аўтаноміі ў рамках Расійскай Імперыі. З гэтым патрабаваннім БСГ сустрапа Літоўскаму (1917 года) развалючы.

Наша інтэлігенцыя думала, што ў нацыянальным уідску айнаваа адно самаўладства, а расейская інтэлігенцыя тут не прычына. Здавалася, што трэба скінуць рускі царызм, і руская інтэлігенцыя прыйдзе да нас на дапамогу. Але гэта толькі мар... "Маскоўская інтэлігенцыя сцверджала, што Беларусь — гэта вочына, таа жа самая Ярыслаўская губерня, толькі з асобаю назваю".

Пасля разгону большавікамі Усебеларускага в'езда стала ўсім аразумела, што і саветскі ўрад не лічыцца з нацыянальным адраджэннем і беларускай ідэяй.

"...Мы не спыніліся аддзяліцца ад нашай суседзі Расіі, але петраградскія дарадчы не далі нам магчымасці ўладчыць свой лёс на федэратыўных ці аўтаномных пачатках і кінулі напу Радзіму на мільсць лёсу".

З гэтай напу беларусы араумеіць, што іх лёс ў іх уласных руках.

Такім чынам, мы, беларусы, мае праву на самавызначэнне і незалежнасць. Мы на-

ем свой уласны лад жыцця, сваю мову, культуру, сваю гісторыю, свае этнаграфічныя межы, а ўсё гэта — атрыбуты незалежнай нацыянальнай ідэі.

І цяпер, калі мы дабіліся нацыянальнай незалежнасці, для нашага адраджэння ідэі Я.Лёска з'яўляюцца вызначальным напрамкам.

ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ І КАТЭХІЗІС

Галоўная задача Язэпа Лёска як асвёткі заключалася ў прывіцці нацыянальнай ідэі, фарміраванні незалежнасці, самавядомасці, дасягчы чаго ў першую чаргу можна было праз сваю беларускую школу і настаяўніцтва, праз родную мову, культуру і гісторыю.

Як зазначае Язэп Юр'евіч, беларусы павінны існаваць, каб дзеці іх вучыліся ў беларускай школе. Чужая школа навучала беларускіх дзяцей любіць чужое і азнаваць сваё роднае і свой народ, сваю мову і звычкі. Чужая школа давала з нашых дзяцей чужых для нашага народа. Каб выправіць гэтае становішча, патрэбна, каб ва ўсіх школах, дзе жылі беларусы, выкладанне вялося на роднай мове. Таму што школа (разам з сям'ёю) — гэта фундамент нацыі, гэта ёе будучыня. У сям'і, як і ў школе, патрэбна размаўляць па-беларуску. Усе хатнія рэчы і адзенне неабходна падтасоўваць пад нацыянальныя густы нашага народа, каб у хаце, школе і іншых грамадскіх месцах адчуваўся беларускі дух. Патрэбна, каб усеюды ў грамадскім жыцці беларусы выступалі ў гонарам і паваялі да ўсяго свайго. Беларус павінен меркаваць аб усім, выходзячы з патрэб і каврыцц беларускага народа.

Кожны жыхар Беларусі павінен быць патрыётам — гэта значыць шчыра любіць сваю Радзіму і свой народ. Наш настаўнік павінен быць у першую чаргу патрыётам, а патрыёт — гэта той чалавек, які старавіцца дамагацца свайму народу, працуе ў гэтым кірунку з усіх сіл!

Мы станем свабоднымі і шчаслівымі, калі ўсе беларусы будуць свядомымі сынамі свайго народа. Восем чаму галоўная задача настаяўніцтва — фарміраванне нацыянальнай

БАНК і ДЭЙ

Спецыяльны выпуск "Настаўніцкай газеты":
інавацыі, прапановы, праекты, перспектывы

Чаму бугучае не вельмі хоча быць такім, якім мы яго хацелі б бачыць

Для стандарту адукацыі мае значэнне для эстэтычнага развіцця асобы. Аднак толькі тады, калі яна грунтуецца на канкрэтных патрабаваннях часу, сістэмах, напраўках і г.д. Прыняцце стандарту ў адукацыю не можа нас сузішчаць на прычыне стэрэатыпаў і ў рабоце многіх навуковых устаноў. Ды і наша грамадства таксама не гатовы ішчы прымальныя стандарты, рэкорды, асабліва ў сектары інтэлектуальнага развіцця.

Вельмі важна, каб работа навукаўчым установам вела ў мастацка-эстэтычным напрамку. Культурна, інтэлект і творчасць спрыяючы фарміраванню тых самых умоў, дзе кожны чалавек знаходзіць свой узровень матэрыяльнай і адукацыйнай (навукаўчым) "бачыць". Звыклі асобы не мелі б і тэхналогіі навукаўчым, акадэмічна накіраванасць зусім трымаючы адукацыю і выкаванне на высокім узроўні. Патрабаванні да ведаў, вышэйшымі дысцыпліна і вынік інавацыяў аднак акрэсліваюць высокі інтэлект.

За маёй прыватнае тэндэнцыя запрашаюцца на заняткі вядомых людзей (навукаўчым), дзе яны выступаюць з лекцыямі, дамажваюць сваё майстэрства, выдзі, гутаркі аб сваёй прафесіі.

Але арыентацыя толькі на навукаўчым парадкавае бездуховнасць. Навука і мастацтва — востры фундамент навукаўчым-высважанага працэсу.

На вывучэнне мастацтва ў школе ёсць розныя пункты гледжання, якія абавязваюцца на многія эстэтычныя канцэпцыі. Выразішычы пры асноўных заданнях — вывучэнню, тэхніцы і выкаванню — іно а'ўляюцца сапраўды крыніцай прыгожасці і развіцця добрага густу. "Дзя таго і служыць мастацтва, каб даць магчымасць пазнання добра і зла" (А.Дзюро). Засяне выкаваўчы функцыі зусім разбурэе духоўнасць, інтэлектуальнасць, маральнасць, цывільнаванасць. Грамадства на бегучы момант змяніла пункт гледжання на выкаванне асобы. "Асноўная функцыя выкавання — дапамагчы маладому чалавеку засваіць чалавечыя абавязкі" — піша кандыдат філасофскіх навук М.Гусаркоўскі. Доктар педагогічных навук В.Каракоскі заявляе, што "выкаванне так ужо запущана, што натуральнага здаровага сэнсу і жыццёвага вопыту не хапае". Можна і спрэчкаў мы не бачым з'яўляюцца выкаваннем нашых адукацыі, але ж выкаванне — гэта не толькі м'ясца аднаго навукаўчым. Сёння правая сістэма "дзе ў рэзюмэ". Грамадства павінна будавацца толькі на тых ідэях, якія павяжваюць свабоду і права другога. І хай культура кажае вельмі дорага, але яшчэ даражэй абходзіцца грамадству бездуховнасцю. Як можна аднесціся да таго, што ў нашых школах няма падручнікаў па вывучэнні мастацтва? І які стандарты мы можам тут прымаць?

Культура кожнай нацыі спалучае матэрыяльны і духоўны каштоўнасці. Цэнтральнае а'ява культуры — гэта чалавек (суб'ект), які засвоіў гэтыя духоўныя каштоўнасці. Прыпомнім яныя словы Дзідро: "Краіна, у якой адукацыя б'мільянаў, калі адукацыя пісаць, перасягнула б хутка ўсе астатнія краіны на ўсіх каштоўнасцях".

Мастацтва ў сярэдняй школе, на мой погляд, трэба разглядаць як цыкл прадметаў. Асноўныя кіты — мастацкая літаратура, музыка, вывучэнне мастацтва, якія вядуць у бібліятэку, тэатр, музей, дзе эстэтыкаўчым вучыцца асяроддзе. Школа — гэта сістэма сістэм, дзе вывучэнне мастацтва пачынаецца з назірання і сістэматызаваным ведаў, вобразнага мыслення, ускрынення твораў мастацтва. Усе гэта вядзе чалавека да высокай культуры і маральнасці.

Але сістэматызаваным ведаў павінна будавацца на хрэстаматыічных пачатках, якія часта губляюцца, пачынаюцца з навукаўчымых сэрвісу. Жыццёвы вопыт падказвае, што трэба ўдасканальваць сістэматызацыю ведаў і жанраў мастацтва, а не менавіта:

літаратура (мастацкая - бібліятэка); выяўленчае мастацтва (музей); музыка (тэатр).

Стылістычная з'яўляюцца ведаў і жанраў зусім знаходзіцца ў гістарычным развіцці. А ўскрыненне мастацтва трэба разумець як складаны працэс прыёму і пераўтварэння інфармацыі. Вобраз у мастацтве — спецыфічная форма адлюстравання акружэння асяроддзі.

У многіх краінах свету літаратуру класіфікуюць па чатырох асноўных раздзелах: 1 — мастацкая, 2 — навукаўчым, 3 — эпістэлярная (пісьмы, раманы, вершы), 4 — спецыяльная. Літаратура — ад лацінскага — твор пісьменнасці. Насібытам вобразнасці ў літаратуры з'яўляюцца мова (слова, думка). Мова — матэрыяльны носій вобразнасці, сродкаў узвешчым людзей. Схематычна гэты сродкаў можна паказаць так: узвешчым — гук — слова, сказ — мова: вусны, пісьмовы; два асноўныя тыпы мастацкага слова: лагій, проза.

Эпас, лірыка і драма дзяліцца, у сваю чаргу, на самастойныя жанры. (Эпас — паэма, балада, байка, баллада, казка, раман, аповесць). Лірыка грунтуецца на тэм, а драма, у сваю чаргу, выступае тры раздзелы (драма, камедыя, трагедыя).

Класіфікацыя навукаўчым асобна жанры не вызначаюцца. Літаратуразнаўства вядзе нас да тэорыі, гісторыі і літаратуры крытыкі. Вобраз, змест і форма — асноўныя кампаненты ўскрынення літаратуры творца. Шкава, што літаратурны жанры вызначаюцца на аснове прыналежнасці да таго ці іншага роду, тады як у выяўленчым мастацтве — на аснове прадметаў выяўлення, а ў музыцы — па розных прыкметах. Для музыкі паняцце жанру павінна адказаць на некалькі пытанняў: дзе выконваюць? хто выконвае? для каго выконваюць? для чаго выконваюць?

Паняцце "жанр" зусім абстрактнае рысы, якія характэрны шырокай групе твораў якой-небудзь эпохі, нацыі або часткі свету — у сэнсе мастацтва наогул.

Музыка — від мастацтва, які адлюстроўвае асяроддзе ў гукавых вобразах і актыўна ўздзейнічае на псіхіку чалавека, перадае эмацыянальны стан людзей. Яна звязана з далёкай мінулышчай. Музы — мы ўжо можам з жалем адзначыць, у музычнай педагогічнай практыцы мінулых гадоў даволі моцна была развітая тэндэнцыя на дасягненне чыста тэхнічных вынікаў, асабліва пры навукаўчым ігры на інструментах. Пры гэтым выкладчыкі рабілі апус на разраўняванні метаў выкавання, г.зн. аднаўленне таго, што ўтрымлівае памяць. Усім дзіцям выхоўвалі аднолькава — рытмічна і ў выкладчыкаў. Такая ж лінія працягвалася і далей — у музычных выкладчыкаў, у профільных вышэйшых спецыяльных навукаўчым установах. Сёння аб гэтым галоўным недахопе сістэмы музычнай адукацыі гавораць паўсюдна, але гаварыць мала, трэба самым навукаўчымым не толькі ўсвешчым свае мінулыя памылкі, але і навукаўчым яга хутчэй спыніць рух па інерцыі. Усе здольнасці неабходна развіваць комплексна.

Для тых, хто пачынае спяваць законы музычнага развіцця дзіцця, творчасць у яе элементарнай форме асабліва важная, бо толькі праз асабістую творчасць практычна магчыма спасцігнуць законы развіцця музычнай мовы, не складаныя гукі, рытм, фразы, сказ, інтэрвалы, акорды і г.д. абавязчым г.д. Прычым зусім прысутнічае канчатковы вынік творчасці ў выглядзе песні, акампанемента да мелодыі, інструментальнай п'есы, імпрывізацыі, такім чынам дзіцё спасцігнуць і законы развіцця ўсіх відаў музычнай дзейнасці, усе асноўныя формы музыкі як мастацтва.

На жаль, да нашага часу многія настаўнікі памылкова лічылі, што першым перш неабходна навукаўчым дзіцё пятай грамады, аднаўленне дзіцячага тэксту, а ўжо потым, калі яго тэхнічныя навыкі дасягнуць пэўнага ўзроўню, можна прыступіць да сачынення лаводзе далейшым павольна, не адступаючы ад законаў кампазіцыі. Мінаў час, і творчая іскра, што запалілася ў раннім дзіцстве, п'есла, прыводзіць і да абодвух вынікаў, таму што лепш спасцігнуць твор інаша можна толькі творчым самоту.

Давайце зараз угадаем, што можа даць дзіцці, так і самоту навукаўчым аб'яднанне ў адно гукі і мотаніраванай дзейнасці па развіцці ўсёго комплексу музычных здольнасцяў.

дочкі Зэфа і Мінамасны — багіні пазей, мастацтваў і навук. Іх дзеянні: Кло, Эфэра, Таля, Мелламена, Тэрпсіхора, Эратэ, Поліфінія, Уранія і Каліапа.

Але вернемся да сістэматызацыі жанраў музычнага мастацтва па наступных прыкметах:

- 1 — па ступені ўскрынення — "лёгка" і "сур'ёзна" музыка;
- 2 — па аўтарскіх прыметах — народная ці кампазітарская музыка;
- 3 — па выкаваным сродках — інструментальная, вакальная, акампаніраваная, партыкулярная, арганная;
- 4 — па эмісе (лірычная, драматычная, эпічная, праграмавая);
- 5 — па прыкладным прызначэнні — песня, танец, марш і г.д.

Старажытныя формы музычнага мастацтва: калыханкі, пахавальныя плачы, прапаведныя песні, вясельныя маршы. Музыка можа цесна звязана з літаратурнай. Музыка мае свае сродкі выражэння: мелодыя, лад, тэмпа, тэмпа, дынаміка, метрытм, п'ер, партэрт, і алегарычная скульптура. Вядомы і культурны жанры: літургія, меса, рэклем, дзе асобныя часткі — гэта прастыя жанры. Многія жанры мяняюцца або з'яўляюцца са сэнсу. У наш час працэс узвешчым і маліфікацыі жанраў працягваюцца.

Вывучэнне мастацтва адлюстроўвае рэчаіснасць наглядна. Гэты від мастацтва мае магчымасць адлюстроўваць бачнае на плоскасці або ў прасторы.

Вывучэнне мастацтва аб'ядноўвае графіку, скульптуру, жывапіс, архітэктру і дэкаратыўна-прыкладное мастацтва. Кожны з гэтых відаў мае шэраг важных раздзелаў і можа быць паўназначна тэмай урока. Напрыклад, графіка (малюнак, раздрукоўка) — хімічная, плакатная, драматычная, навукаўчым-афарміцельная. Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва ўключае ў сябе фарты, арыяменты, прыфарты, роспісы, рытмы, вышыткі, тэксты, нацыяны, вышыткі прадметаў быту і г.д. Дыяіан (сінтэз мастацтва і тэхнікі) у школах Амерыкі вучаюцца як асобны прадмет.

Калі ў агульным тым падключыць развіццё стыляў, слоўчыным матэрыял, гісторыю развіцця нацыянальных культур, практыкаванні па малюнку і кампазіцыі, сродкі выражэння, то вывучэнне выяўленчага мастацтва стане аб'ядноўваем і цікавым накірункам, які аб'яднае многія прадметы.

Але пакаль што гэтыя зачыраваныя кола мае мноства недахопаў, а самадзейны

інавацыі прыводзяць, як правіла, да інтэлектуальнага сабатажу. Мусіць, таму і будучае не вельмі хоча быць такім, якім мы яго хацелі б бачыць. Настаўнікі-бурлакі пакутліва цягнуць баржу адукацыі. Але і ў такіх умовах мастацтва жыць і будзе жыць у цеснай сувязі з навукай.

Згодна канцэпцыі стандарту агульнай сярэдняй адукацыі прадугледжваецца ўвядзенне такіх паняццяў, як "адукацыйная вобласць". Аб'ём інфармацыі ў адукацыйнай вобласці, яго навукаўчым і засваенне навукаўчым мае непасрэднае дачыненне да стандартызаванні.

Тэма урока — гэта зусім састаўная частка раздзела якога-небудзь прадмета. Вобласць "мастацтва" прапавіць шырокі спектр ведаў. Выяўленчым стандарту можа стаць заданне з гэтымі адказамі, а ліку якіх выбіраюць найбольш праймыны. Прапанаванае заданне для вучняў 7—8-х класаў выяўляе агульны веды і кругавяду па тэме "Віды і жанры мастацтва". Перад выкананнем задання неабходна правесці ўрок-лекцыю на гэтую тэму з асноўнымі пытаннямі:

Культура (матэрыяльны і духоўны каштоўнасці, свет-чалавек).

Мастацтва (віды, жанры, мастацкая літаратура, выяўленчае мастацтва, музыка, жанравая аснова).

Бібліятэка, музей і тэатр — зберальнікі, зберальнікі і дэманстратары мастацтва. Сінтэтычным відам мастацтва — кіно, тэлебачанне, дзе мова (слова), музыка і адлюстраванне ідуць побач. Дыяіан — сінтэз навукі і мастацтва.

Прапавіць вучням раскрыць звыклічым жанраў у мастацтве (музыцы, літаратуры, выяўленчым мастацтве). Зварніце ўвагу на тое, што выяўленчае мастацтва можа быць прадстаўлена такімі відамі: графіка, скульптура, жывапіс, архітэктру, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва.

Прапанаванае гутарка можа быць зафіксавана ў сыптах з улікам таго, што вучні знойдуць апус і пункт гледжання на пастаўленыя пытанні.

Адказ лепш пісаць лічбамі, мяняючы варыянты для паралельных класаў — 1, 2, 3.

Усёго — 18. 4—5 павылаў у адказах патрэба перадаць гэтыя тэмы. Правільны варыянт адказаў зчытайце пасля правесці. Наступныя работы можа зачыраваць аналіз выбраных адказаў.

Для падрыхтоўкі тэмы я параіў бы выкарыстаць наступную літаратуру:

Баспалы А.А. Вывучэнне мастацтва Беларусі і сродкі яго адлюстравання. — Мн. "Навука і тэхніка" 1994 г.

Популярная художественная энциклопедия в 2-х томах. М. 1986 г.

Кирич Ю.М. Рисунок и живопись (практическое пособие) М. 1992г.

Кысьме Т.Л. Основы архитектуры. М. Изд. "ВШ" 1989 г.

Шешко И.Б. Построение и перспектива рисунка. Словарь. Мн. 1973г. Книга о музыке: Популярные очерки (Сост. Г.Голубовский, М. Ройтерштейн) М. "СК" 1988г.

Виппер Б.Р. Введение в историческое изучение искусства М.1985 г.

А вост заданне з гэтымі адказамі на тэму "Віды і жанры мастацтва"

1. Прыкладным паводным чалавека.
2. Духоўнае развіццё грамадства.
3. Спалучэнне матэрыяльных і духоўных каштоўнасцяў.

МАСТАЦТВА

1. Творчасць, навукаўчым і высваенне.
2. Адлюстраванне навакольнага свету ў мастацкіх вобразах.
3. Майстэрства і вяртучаснасць выканання твораў.

ЖАНР

- +1. Унутранае падраздзяленне віду.
2. Тэматычным напрамак у творчым працэсе.
3. Галіна мастацтва.

ЛІТАРАТУРА

- +1. Творы пісьменнасці, якія маюць грамадскае значэнне.
2. Сродкаў узвешчым паміж людзьмі.
3. Друкаваныя творы: вершы, аповяды, казкі і інш.

Выяўленчае МАСТАЦТВА

- +1. Мастацтва, звязанае са зрокавым успрыманнем рэчаіснасці і адлюстраваннем яе ў наглядных вобразах.
2. Гэта малюнак і жывапіс.
3. Мастацтва, якое выкарыстоўвае народныя традыцыі.

МЫЗЫКА

1. Мастацтва, у якім галоўным выразным сродкам з'яўляецца інтанацыя.
2. Музыка — гэта гукі, мелодыя і гармонія.
3. Від мастацтва, дзе вобразнае фарміраванне працякае пры дапамозе гукі.

ГРАФІКА

1. Партрэты, выкананыя фарбай чорнага колеру.
2. Малюны старажытных мастакоў.
3. Мастацтва, якое ўключае малюнак, выкаванне ад рукі або друкаваным спосабам.

СКУЛЬПТУРА

1. Фігуры з бронзы або другіх матэрыялаў.
2. Від выяўленчага мастацтва, творы якога маюць аб'ёмную форму.
3. Фігуры чалавека або жывёл, якія ўстаноўлены на п'едэсталах.

ЖЫВАПІС

- +1. Від выяўленчага мастацтва, які адлюстроўвае навакольным свет ці асобныя прадметы фарбамі на плоскасці.
2. Карціна, выкананая маслістымі фарбамі.

3. Мастацтва, дзе фарба і колер — галоўныя сродкі выражэння.

АРХІТЕКТУРА

1. Вызначаная форма і вышыня збудаванняў.
2. Будынкі (пабудовы) у горадзе або на сяле.
3. Будаванне мастацтва, сістэма збудаванняў, якая фарміруе прастору асяроддзе для жыцця і дзейнасці людзей.

ДЭКАРАТЫВНА-ПРЫКЛАДНОЕ МАСТАЦТВА

1. Народныя промыслы.
2. Мастацтва, якое выкарыстоўвае народныя традыцыі і мае свае асаблівасці.
3. Упрыгожванне прадметаў быту і жылля.

ДЫЗАЙН

1. Асяленне і асяленне інтэр'еру.
2. Змяненне форм і колеру прадметаў.
3. Сінтэз навукі і мастацтва.

БІБЛІЯТЭКА

- +1. Установа, дзе зберігаюцца і зберагаюцца кнігі.
2. Спіс літаратуры на вызначаную тэму.

Музей

1. Калекцыя старажытных прадметаў.
2. Выстаўка (выстава) экспанатаў, якія размешчаны ў гістарычнай паслядоўнасці.
3. Установа, дзе зберігаюцца, зберагаюцца і экспануюцца творы мастацтва, навукі, гісторыі, экспанаты тэхнікі, прыроды.

ТЭАТР

1. Месца для актыву, дзе ёсць сцэна і зала для глядачоў.
2. Збудаванне з калонамі і глядзельнай залай.
3. Месца для відэаішчы.

ФОРМА

1. Контур прадмета, або яго абрыс.
2. Шматзначнае слова, якое ў мастацтве абазначае спалучэнне прыёмаў і выражэння сродкаў.
3. Форма асялення (школьная, вясенная, марская і г.д.).

ВОБРАЗ

1. Расказ аб характары якога-небудзь чалавека.
2. Адзіства жыццёвага зместу і мастацкай формы.
3. Аблічча чалавека ў мастацтве.

СТЫЛЬ

1. Модная прычоска або адзенне.
2. Галоўны напрамак у развіцці музыкі і архітэктуры.
3. Адзіства вобразнай сістэмы, сродкаў выражэння і творчых прыёмаў.

Яўген КАРПУЦЬ,

настаўнік выяўленчага мастацтва вышэйшай катэгорыі сярэдняй школы №2 Стоўбцаў Мінскай вобласці.

Што сёння можна зрабіць, каб спыніць рух па інерцыі

Павялічыць эфектыўнасць кожнага урока — перш за ўсё азначае зрабіць яго падазля для вучняў. Які, эмацыянальна афарбаваны, насычаны творчай дзейнасцю ўрок — ці не кажа гэта? Хіба не пра такія ўрокі мараві дзеці, калі ідуць у школу? Хіба не ўзнікае ў іх пачуццё расчаравання ў навукаўчым, калі казка не адбываецца?

А дзе жыць казка?

Казка жыць ў гульні!

Дзіця гуляе, а значыць і жыць ў казцы, пачынаюцца з 2 - 3-гадовага ўзросту. Колкі яно за гэты час спыніць? Мяняюцца гульні, з рэчывых пераходзяць у сюжэтына-ролевыя, затым, на больш познім этапе дашкольнага дзіцства, гульні пераходзяць па ўнутраным свету, калі яна можа не толькі ўвешчым дзіцця, але ва ўсім навакольным гульні — гэта жыццё дзіцця. Значэнне гульні падкрэслівалі такія славяны педагогі, як К.Д.Ульбінскі, В.А.Сукавіч, Л.М.Талстой, Н.К.Крульскі, А.С.Макарыч.

Пасля распрацовак Л.С.Выгоцкага, А.М.Лявонцэва і іншых у дзіцячай псіхалогіі цвёрда ўсталявалася думка, што менавіта гульні з'яўляюцца ў дашкольным узросце вядучым фактарам у псіхічным развіцці дзіцця. Яе значэнне шматграннае. І што для нас, настаўнікаў музыкі, які адно з відаў мастацтва, асабліва важны, гэта тое, што толькі ў гульні праймаюцца і развіваюцца ўвешчым і фантазія, абпавіраюцца на вопыт, які набываецца паспучова, становіцца больш складаным і шматбаковым. Л.С.Выгоцкі яшчэ ў 30-я гады даказаў, што ўвешчым не ўзнікае ў гульні, а менавіта праймаюцца і развіваюцца ў ёй.

А ці патрэбны нам для музычнага навукаўчым і выкавання дзіцяй фантазія, увешчым?

Да Б.Кабалеўскага казаў, што ўрокі музыкі (у якой бы форме і дзе б яны не праходзілі) зусім неабходна ўключаць у агульнае адукацыйнае навакольным светам і адлюстраванне рэчаіснасці, якая акружае чалавека, у мастацкіх вобразах. У працэсе іх стварэння выключную ролю адыгрываюць уяўленні і фантазія. Значыць, без фантазіі

і ўвешчым у мастацтве няма чаго рабіць! Увешчым — аснова любой творчасці. Сотні тысяч іскраўчым творцаў ўвешчым рассяліны па дзіцячых гульнях. З цягам часу, яны могуць атаснуць, калі іх не раздзімуць, і тады будзе вельмі складана, амаць немагчыма навукаўчым падлетка, дарослага творцаму падыходу ў пераўтварэнні рэчаіснасці. Але калі іх, гэтыя іскры, умецьмі рукамі дарослага, настаўніка накіраваць так, каб паступова распаўсюдзіліся спачатку маленькія, потым, пазней, велікія кастры творчай самадзейнасці, то вынік будзе самым чудаўным: малы чалавек уойдзец ў жыццё з жаданнем стварыць, рабіць новае, пераўтвараць старое — у чалавека вырастуць крылы. Вось такія бакі мастацтва ідуць у сабе гульні.

Сама прырода дзіцця настаўнікам музыкі не спыняць гэтую дзейнасць дзіцця з пераходам іх у сістэму школьнага навукаўчым, а насычаныя яе спецыяльна скіраванымі відамі працы па развіцці ўсіх відаў музычных здольнасцяў. Інакш мы іштучна аб'яднаем іштучна, а значыць іштучна, калі да нас у рукі і самата раніага дзіцства, іштучна творцага ўвешчым, якое насаміна развіваюцца. Што ж нам рабіць тады на ўроках мастацтва? Тое, што мы згубілі, каб даказаць шматгадовай практычнай дзейнасцю дзіцячых музычных школ, ператворыцца ў беззастойную страту для развіцця не толькі асобы, але і ўсёй духоўнай культуры намага грамадства.

У спецыяльна накіраваных гульнях мы можам і павінны вырашыць такія іштучныя пытанні, які развіццё спецыяльных, а ў дзіцтве выпадку — музычных здольнасцяў, да якіх адносяцца: рытм, смых, памяць, творчасць і выкаванне. У азначанай псіхалогіі сфармулявана даказаная практыкаўчым заканамернасць: "Здольнасці развіваюцца ў адпаведнай дзейнасці". Пачацькі для паспяховых заняткаў музыкаўчым у дзіцці неабходна развіццё спецыяльных музычных здольнасцяў, паступкова неабходна арганізаваць адпаведную дзейнасць, накіраваную на развіццё іх усіх без выключэння.

На гэтым пытанні неабходна крыху зачыраваць і высветліць для сабе значэнне развіцця ўсіх здольнасцяў у комплексе. Як

мы ўжо можам з жалем адзначыць, у музычнай педагогічнай практыцы мінулых гадоў даволі моцна была развітая тэндэнцыя на дасягненне чыста тэхнічных вынікаў, асабліва пры навукаўчым ігры на інструментах. Пры гэтым выкладчыкі рабілі апус на разраўняванні метаў выкавання, г.зн. аднаўленне таго, што ўтрымлівае памяць. Усім дзіцям выхоўвалі аднолькава — рытмічна і ў выкладчыкаў. Такая ж лінія працягвалася і далей — у музычных выкладчыкаў, у профільных вышэйшых спецыяльных навукаўчым установах. Сёння аб гэтым галоўным недахопе сістэмы музычнай адукацыі гавораць паўсюдна, але гаварыць мала, трэба самым навукаўчымым не толькі ўсвешчым свае мінулыя памылкі, але і навукаўчым яга хутчэй спыніць рух па інерцыі. Усе здольнасці неабходна развіваць комплексна.

Для тых, хто пачынае спяваць законы музычнага развіцця дзіцця, творчасць у яе элементарнай форме асабліва важная, бо толькі праз асабістую творчасць практычна магчыма спасцігнуць законы развіцця музычнай мовы, не складаныя гукі, рытм, фраз

